

Högskolan Kristianstad
291 88 Kristianstad
044-20 30 00
www.hkr.se

Examensarbete

Avancerad nivå, 15 högskolepoäng

*Grundläroartutbildningen med inriktning mot arbete i
grundskolans årskurs 4-6*

”Alla som önskar ett sex- och samlevnadslyft, räck upp en hand!”

En kvalitativ studie om sex- och samlevnadsundervisningens kvaliteter
samt önskningar från mellanstadielärare

Författare

Gina Straise Müllern
Julia Persson

Handledare

Kristina Johansson-Tell
Ola Magntorn

Examinator

Hans-Olof Höglund

Förord

Vi som skrivit detta examensarbete studerar till grundskollärare i årskurs 4-6 på Högskolan Kristianstad. I vår studie har vi båda tagit lika mycket ansvar i alla olika delar i arbetsprocessen. Arbetet har innefattat att söka information, dialoger och diskussioner oss emellan samt skrivande vid fysiska möten. Vi har även arbetat enskilt mellan våra träffar för att vara väl pålästa för att kunna föra arbetet framåt. Allt som är framställt skriftligt i denna studie tar vi båda ansvar för.

Vi vill varmt tacka alla våra informanter för att de har tagit sig tid till att göra vår studie till verklighet.

Abstract

Syftet med denna studie är att analysera och beskriva vilka faktorer som påverkar lärarnas arbete när de undervisar i ämnet sex och samlevnad i grundskolans årskurs 4-6, samt vad de önskar för utveckling inom ämnet. Skolinspektionen (2018) har utfört en kvalitetsgranskning inom området som framhåller att undervisningen i sex och samlevnad på mellanstadiet brister på flertalet punkter. Några av dessa är rektorns styrning, brist på kompetensutveckling och att koppling till värdegrunden i vissa fall helt saknas.

Studien utgår från en kvalitativ metod och den teoretiska utgångspunkten för studien är ett normkritiskt samt sociokulturellt perspektiv på lärande. Under insamlingen av empirin har vi använt oss av semi-strukturerade intervjuer med legitimerade lärare. Vårt empiriskt insamlade material visade på en samstämmighet mellan lärarna kring hur skolan bör bedriva en god sex- och samlevnadsundervisning. Resultatet visade även att rektorns styrning är betydelsefull samt att samhället har förändrats snabbt de senaste åren.

Nyckelord: Sex och samlevnadsundervisning, grundskolans år 4-6, normkritisk pedagogik, likvärdig undervisning, lärarprofession.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	6
1.1 PRESENTATION AV EXAMENSARBETE.....	6
1.2 SYFTE.....	7
1.3 STUDIENS FRÅGESTÄLLNING.....	7
2. BAKGRUND OCH TIDIGARE FORSKNING.....	8
2.1 BAKGRUND	8
2.1.1 Sex- och samlevnadsundervisning – en definition.....	8
2.1.2 Sex- och samlevnadsundervisningen ur ett historiskt perspektiv.....	8
2.1.3 Tidigare läroplaner.....	11
2.1.4 Vad säger läroplanen idag?.....	12
2.1.5 Stödmaterial från Skolverket och RFSU.....	13
2.2 TIDIGARE FORSKNING	14
2.2.1 Skolinspektionens granskning 2018.....	15
2.2.2 Samhällets röster.....	16
2.2.3 Varför är undervisning i sex och samlevnad viktig för elever i årkurs 4-6?.....	17
3. TEORIER	18
3.1 VYGOTSKI OCH SOCIOKULTURELLT LÄRANDE.....	18
3.2 NORMER OCH NORMKRITISK PEDAGOGIK.....	19
3.3 BETYDELSEN AV ATT SKAPA GODA RELATIONER	20
4. METOD.....	21
4.1 VAL AV METOD	21
4.1.1 Urval.....	23
4.1.2 Sammanställning av data – fem steg.....	23
4.1.4 Transkriberingsnyckel.....	25
4.1.5 Etiska övervägande	25
5. RESULTAT OCH ANALYS	26
5.1 STUDIENS TEMA	26
5.1.1 Metoder för en god undervisning i sex- och samlevnad.....	26
5.1.2 Det mångkulturella klassrummet.....	30
5.1.3 Sex och samlevnad som ett övergripande ämne – vems ansvar?.....	33
5.1.4 Normer och sociala mediars påverkan	35

6. SLUTSATSER OCH DISKUSSION.....	39
6.1 FRAMTIDEN.....	41
7. REFERENSER	43
7.1 MUNTliga KÄLLOR	43
7.2 LITTERATUR.....	43
7.3 ELEKTRONISKA REFERENSER.....	45
8. BILAGOR.....	47
BILAGA 1.....	47
BILAGA 2.....	48
BILAGA 3.....	50

1. INLEDNING

1.1 Presentation av examensarbete

Efter att ha följt mediedebatten i spåren efter metoo, som startade hösten 2017, blev vi nyfikna på hur skolan arbetar i frågor som rör sex- och samlevnadsundervisningen. Vi utbildar oss till grundskollärare i årskurs 4-6 och därför har vi valt att fokusera på vilka faktorer lärarna anser är betydelsefulla för en god undervisning i området. När vi började söka efter information fann vi Skolinspektionens granskning (2018) där det framgår att sex- och samlevnadsundervisningen i svenska skolan har brister. En av de brister som framkom var avsaknaden av kompetensutveckling hos lärarna. Lärarna ansåg själva att de ej besitter nog med kunskap för att undervisa i området sex och samlevnad. Även hur lärare arbetar ämnesintegrerat behövde förbättras inom sex och samlevnad som kunskapsområde.

Granskningen visade även hur den generella hanteringen av kontroversiella frågor inom ämnet brister, exempelvis frågor om rådande normer, kulturella skillnader och sociala mediers påverkan. Lärarna önskar mer kompetensutveckling kring denna typ av frågeställningar för att följa med i samhällets förändringar, men även då de känner sig obekväma i att hantera området. I rapporten från Skolinspektionen framgår det tydligt att lärarna själva efterfrågar större utrymme i undervisningen kring hedersrelaterat förtryck, samtycke, normer och pornografi. Detta behöver skolan undervisa om för att ge barn i dagens samhälle en bredare kunskap om dessa frågor så att de i framtiden kan agera demokratisk, etiskt och jämställt. Att sex- och samlevnads kunskap integreras och behandlas genomgående i grundskolans undervisning ska vara en självklarhet för både lärare och rektorer. Eleverna i skolan ska lära sig om könsnormer, familjekonstellationer, hur en är en bra vän, sexualitet, hedersrelaterat förtryck och jämställdhet (Skolverket, 2018) för att nämna några exempel. Är det dags för ett sex- och samlevnadslyft?

1.2 Syfte

Syftet med denna studie är att analysera och beskriva vilka faktorer som lärarna anser påverkar deras arbete när de undervisar i ämnet sex och samlevnad i grundskolans årskurs 4-6, samt vad de önskar för utveckling inom området. Med intervju som metod vill vi synliggöra lärarnas kunskaper och åsikter om att undervisa i ämnet.

1.3 Studiens frågeställning

Vilka faktorer och förhållanden lyfter lärarna fram som viktiga vid undervisning inom området sex och samlevnad?

Vilka faktorer och förhållande lyfter lärarna fram som kan utvecklas i skolans arbete inom området sex och samlevnad?

2. BAKGRUND OCH TIDIGARE FORSKNING

2.1 Bakgrund

2.1.1 Sex- och samlevnadsundervisning – en definition

I Skolverkets (2014) stödmaterial för undervisning av sex och samlevnad i grundskolans tidigare år presenteras en metod för undervisning i form av en triangel (bilaga 1). Triangelns olika delar beskrivs alla som viktiga och bärande för att få en god undervisning inom sex och samlevnad. De tre olika delarna är *ämnesintegrering och ämnesövergripande arbete*, *fånga frågan i flykten* samt *enskilda lektioner, dagar eller insatser*. Basen skall utgöras av att undervisningen ska sträva efter att ge eleverna möjlighet att kunna se hur synen på sexualitet har format samt formar vårt samhälle, våra normer och de livsval vi gör. En av triangelns sidor är *att fånga frågan i flykten*. Med detta menas att läraren och även andra som arbetar i skolans värld ska kunna hantera situationer och frågor som eleverna funderar på i stunden. Det kan vara frågor som berör jämställdhet, sexualitet, kränkningar, ryktesspridning eller existentiella frågor. Den tredje och sista delen sidan av triangeln presenterar vikten av *enskilda lektioner, dagar eller insatser*. Här kan läraren arbeta med tema om mänskliga rättigheter, uppmärksamma viktiga dagar som World Aids Day eller internationella kvinnodagen för att nämna några. På skolan kan det arbetas med frågor om normer och värderingar eller om rätten till sin egen kropp. Genom enskilda lektioner och temadagar kan lärare på detta sätt ge eleverna möjlighet att få fördjupa sig i frågor som rör sex och samlevnad (Skolverket, 2014).

2.1.2 Sex- och samlevnadsundervisningen ur ett historiskt perspektiv

Att föra vidare upplysning om sexualitet och dess risker har alltid funnits i människans natur. Under åren har denna formats i olika uttryck, ur olika tidsepoker. Enligt Bäckman (2003) har det nästan alltid funnits en moraliserande klang i informationen som givits och mycket av fokus i undervisningen har legat på de hälsofaror och problem som sexualitet kunde föra med sig. Bäckman (2003) får medhåll av Centerwall (2005) som även han menar att sex och samlevnad, sett ur ett historiskt perspektiv, vanligtvis blev att förmana och

moralisera. Samhällets olika institutioner såsom skolan, kyrkan och även familjen var de som starkast har framträtt och antagit den tongivande rösten för sexualupplysningen.

På 1500-talet överfördes sexualkunskap från generation till generation via samtal i byn. Det som ansågs viktigast var att genom upplysning förhindra oönskade graviditeter, varna för könssjukdomar och onani. På 1700-talet antog upplysningen en mildare och mer frispråkig ton. Under en av Carl von Linnés föreläsningar om ett heterosexuellt samlag, likställer Linné mannens kåthet med den havande kvinnans aptit. Vidare beskriver Linné hur både kvinnan och mannen blir upphetsade av samtal och tankar under sexakten. Några år senare kom denna information att ses som opassande och alltför frispråkig. Bäckman (2003) menar att på 1800-talet ökade den medicinska vetenskapens status och detta ställde höga krav på varje enskild individ. Självbehärskning och måttfullhet var två ledord för hur människor borde leva. Centerwall (2005) menar i sin tur att 1800-talet uppvisar en tvetydighet om hur sexualiteten borde beaktas. Att som kvinna bli gravid utanför äktenskapet ansågs som en av de värsta synder en kvinna kunde begå. Detta ansågs peka mot dåligt leverne samt att inte vara Gud trogen. Däremot accepterades de ungas sexualitet så länge inte flickan blev gravid. Homosexualitet var strängt förbjudet i Sverige och var kriminellt fram till år 1944. Vid denna tiden trodde människorna att den som utförde onani kunde få både psykisk och fysisk sjukdom. Onani var under 1860-talet ett hett samtalsämne och i skolan gjordes åtgärder för att stoppa detta eftersom det ansågs som ofog. Centerwall (2005) för fram att skolan hade som sin uppgift att stoppa onani hos unga. Detta gjordes genom övervakning, flitigt utövande av idrott samt genom att få individen att älska sitt fosterland.

Vidare skriver Centerwall (2005) att vid tidigt 1900-tal genomförs den första organiserade sexualundervisningen i Sverige på Stockholms högre flickskola. Undervisningen genomförs av Karolina Widerström som var Sveriges första kvinnliga läkare. Bäckman (2003) förklarar att undervisningen endast gavs till flickorna. Undervisningen bestod av en varning mot att för tidigt i livet väcka sin sexuella lust, hur fortplantning gick till samt att skydda sig mot könssjukdomar. Kvinnorna fick denna undervisning för att de skulle kunna värja sig mot männens starka lust. En tanke som fanns kring att undanhålla pojkarna informationen var att inte "väcka den björn som sover". Fortfarande vid denna tid var det fortplantningen som var i centrum för undervisningen, ej samlevnad, känslor och kärlek. Detta tankesätt följde även vidare in under 1900-talet. Bäckman (2003) skriver att en starkt drivande kvinna i kampen

mot bättre sexualupplysning var Elise Ottesen- Jensen som år 1933 grundade RFSU, Riksförbundet för sexuell upplysning. RFSU ville gemensamt med politiker och kvinnoförbund få fram en god sexualundervisning i skolorna som skulle vara obligatorisk för alla elever. Önskan var att höja kunskapen hos både pojkar och flickor om könssjukdomar, illegala aborter samt oönskade graviditeter. Centerwall (2005) skriver att år 1945 utkom en handledning för folkskolan att använda i undervisningen i sexualkunskap. I denna handledning fanns detaljerade lektionsförslag för vad som ansågs viktigt att undervisa om, men även om det som borde undvikas att nämna. Fortfarande ansågs avhållsamhet som det bästa för människan, detta levnadssätt skulle premieras.

År 1955 var året då sex- och samlevnadsundervisningen blev obligatoriskt i skolan som ett resultat av den snabba samhällsförändringen som skedde vid denna tid. Året därpå, 1956, gavs en handledning ut av Kungliga Skolöverstyrelsen och denna skrift var väldigt lik den tidigare utgivna handledningen från år 1945, som var djupt kritiserad för att vara omodern och otidsenlig. Enligt Centerwall (2005) var det starkaste argumentet till att sexualundervisningen i skolan nu blev obligatorisk att föräldrarna inte räckte till som ensamma kunskapsförmedlare i en tid av samhällsförändring. Föräldrarna ansågs inte längre vara fullgoda upplysare, samt den nyvunna medvetenhet om den känslighet som kunde finnas mellan föräldrar och barn. Lärarens jobb skulle vara att agera samhällets budbärare, och på så sätt föra tankar om avhållsamhet vidare.

År 1975 trädde lagen om fri abort i kraft. Detta gjorde att regeringen behövde hjälp av andra organisationer för att de var rädda att aborterna skulle öka. År 1977 gavs därför en ny handledning ut. Denna handledning hade en mer neutral ton och var inte så fördömande som den tidigare handledningen från 1956. Enligt Bäckman (2005) lever mycket av denna handlednings syfte och metoder kvar i dagens undervisning av sex och samlevnad. Som Centerwall (2005) konstaterar blev det enligt handledningen, från år 1977, lärarens roll att försöka komma närmre eleverna. Istället för att fördöma skulle läraren göra dem medvetna om risker som kunde finnas vid sexuellt umgänge. Det började också pratas om frågor kring jämställdhet, demokrati och människovärde. I handledningen lyftes även frågan om hur unga kan lära sig stå emot gruppsyck. Vidare finns beskrivet att läraren bör ta upp frågor som rör homosexualitet och pornografi. Det fanns vid denna tid inte något krav på att pedagogerna skulle ha utbildning inom sex och samlevnad. I läroplanen som utkom år 1994 poängterar

Bäckman (2003) att det inte fanns exempel på lektionsupplägg. Denna läroplan gav lärare mer frihet och utrymme för egen tolkning, men detta i sin tur skapade frustration enligt den kvalitetsgranskning som gjordes av Skolinspektionen år 1999. År 1995 gav Skolverket ut materialet *Kärlek känns! förstår du?* I detta material framställdes läraren som ledare för eleverna så att dessa kunde arbeta fram sin egen etik. Sex och samlevnad sågs som en del av elevernas egen utveckling mot att senare kunna fatta egna beslut att växa och utvecklas i frågor om sin egen identitet. Även homosexualitet togs upp och skolan strävade efter en inkluderande undervisning. Andra områden som berördes var integritet, mobbning, alkohol, den egna sexuella viljan och lust. Skolverket önskade med materialet att skapa en grund för att kunna starta diskussioner om känslor, risker, kommunikation och sexualitet i klassrummen.

2.1.3 Tidigare läroplaner

I ett demokratiskt samhälle är det av stor vikt att skolan ger eleven en allsidighet av kunskap. I följande avsnitt har vi valt att börja på den andra läroplanen som utkom 1969. Detta eftersom den föregående läroplan som utkom 1962 och som var den första för grundskolorna i Sverige ej behandlade området sex och samlevnad. I läroplanen för 1969 bar hemmet det huvudsakliga ansvaret för barnets fostran och vård. Skolan skulle enligt styrdokumentens mål och riktlinjer verka för jämställdhet mellan könen där traditionella könsroller skulle motverkas. Frågan kring könsroller ingick som ett moment i flertalet ämnen som exempelvis hemkunskap, religion, historia, biologi och språk (Skolverket, 1969). Följande läroplan utkom 1980. I denna läroplan lades stor vikt vid att skolan skulle se till att eleverna gavs en allsidig social sammansättning. Fokus var att sammanställa grupper oberoende av kön, socioekonomisk bakgrund samt intresse. Skolan ville även låta varje individ bibehålla sin individualitet, samt att eleverna skulle lära sig att respektera individualiteten hos andra människor. Denna läroplan påpekade även att skiljaktiga uppfattningar liksom problem och svårigheter ska öppet redovisas samt bearbetas i klassrummet. En viktig uppgift för läraren var att klargöra för eleverna vad som är kontroversiellt respektive okontroversiellt i sakfrågor, värderingsfrågor och normfrågor (Skolverket, 1980). Grundläggande demokratiska värderingar skulle skolan alltid hålla fast vid och även ta klart avstånd från allt som strider mot dessa värderingarna. I lärarens arbetsplan skulle det finnas en planering som bland annat berör frågor som är ämnesöverskridande där könsrollerfrågor samt frågor om sexualitet och samlevnad utgör en

del av undervisningen (Skolverket, 1980). Läroplanen som utkom 1994 gav lärare mer frihet och utrymme för egen tolkning. Det var nu inte lika tydligt, som i de föregående läroplanerna, om vad sex- och samlevnadsundervisningen bör innefatta (Skolverket, 1994).

2.1.4 Vad säger läroplanen idag?

I *Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011* (Skolverket, 2018) skrivs det i de första kapitlen vad som är ett av de viktigaste uppdrag skolan har idag, nämligen arbetet med värdegrunden. Det står även om det viktiga arbetet, som vi pedagoger har framför oss, nämligen att lägga grunden för en inkluderande och demokratisk undervisning. Skolverket menar att "... ingen elev ska diskrimineras oberoende av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling" (Skolverket, 2018, sid. 5). Undervisningen och arbetet i skolan ska även innehålla samt behandla de mänskliga rättigheterna inklusive delar av barnkonventionen genomgående i verksamheten. Den reviderade läroplanen 2018 innehåller även förtydligande kring skolans uppdrag att motverka könsmönster som kan begränsa eleverna och att främja jämställdhet (Skolverket, 2018). Vidare i läroplanen står det att i årskurs 4-6 ska biologiämnet, i de naturorienterade ämnena, behandla delar som den psykiska samt fysiska hälsan i relation till exempelvis sociala relationer, pubertet, reproduktion samt hur människans organsystem fungerar. Ämnet ska även ta upp frågor om identitet, jämställdhet, relationer, kärlek och ansvar (Skolverket, 2018, s.166-167).

Blickar vi över till de samhällsorienterade ämnena i årskurs 4-6 skrivs det i det centrala innehållet att eleverna ska få undervisning om vad exempelvis olika historiska källor visar för likheter och skillnader i levnadsvillkor för barn, kvinnor och män jämfört med hur vi lever i dagens samhälle, samt hur olika historiska personer framställts under olika tidsepoker i vår historia. Undervisningen ska även behandla olika samlevnadsformer gällande sexualitet, könsroller och jämställdhet. Ämnet tar upp information om de sociala skyddsnet som finns för barn i olika livssituationer men även hur sexualitet och könsroller framställs i media eller i populärkultur (Skolverket, 2018, s.226-227). I religionskunskap, årskurs 4-6, ska frågor såsom flickors och pojkars identiteter och olika roller ta upp för diskussion och eleverna ska även diskutera jämställdhet, sexualitet, sexuell läggning, utanförskap och kränkningar. Ämnet ska även hjälpa eleverna att förstå hur olika livsfrågor, exempelvis hur synen på kärlek och

vad som händer efter döden, skildras i populärkultur inom olika religioner och andra livsåskådningar. Undervisningen ska även behandla etiska begrepp kring vad som är rätt och fel, vad är jämlikhet och solidaritet samt vad människors olika identiteter och livsstilar inom olika religioner och livsåskådningar kan betyda (Skolverket, 2018, s.217-218).

Vidare i ämnena engelska (Skolverket, 2018 s.34) och i svenska (Skolverket, 2018, s.260) konstateras det att eleverna ska ges möjlighet i undervisningen att utveckla sin förmåga att uttrycka känslor, åsikter och erfarenheter genom kommunikation. I svenskan ska även eleverna utveckla kunskaper kring ”ansvarsfullt agerande vid kommunikation i digitala och andra medier och i olika sammanhang.” (Skolverket, 2018, s.260).

2.1.5 Stödmaterial från Skolverket och RFSU

Som lärare finns det mycket relevant material att finna till sin undervisning inom ämnet i sex och samlevnad. I Skolverkets stödmaterial *Sex- och samlevnadsundervisning i grundskolans tidigare år: jämställdhet, sexualitet och relationer i ämnesundervisningen: årskurserna 1-6* (2014) presenteras ett stödmaterial riktat till lärare i grundskolans tidigare år. Materialet ger förslag på hur frågor som rör sexualitet, jämställdhet och relationer kan integreras i undervisningen. Skriften har som mål att bidra till att eleverna ska få ökade möjligheter att diskutera och reflektera över frågor som rör sex och samlevnad. Sex och samlevnad som kunskapsområde är brett och det finns många olika sammanfattningar och förslag på vad undervisningen kan eller bör innehålla. Sex och samlevnad har blivit allt mer ett tvärvetenskapligt område, vilket även materialet visar genom att ge förslag på hur pedagoger kan arbeta med de olika ämnena (Eriksson 2014). Materialet ska enligt författarna ses som ett stöd och inspiration för att kunna bedriva en god undervisning. Den tar hänsyn till och är utformad för att användas till läroplanen för 2011. Även i skrifter från RFSU, Riksförbundet för sexuell upplysning, kan lärare finna god information och handledning för att undervisa om ämnet. Några av deras utgivna material är skriften *Metoder i sexualundervisningen* (2010) samt *Sex i skolan* (2013).

2.2 Tidigare forskning

Att sex och samlevnad behövs i skolan menar Goldman (2010) är av stor vikt. I sin artikel *The New Sexuality Education Curriculum For Queensland Primary Schools* hävdar hon att barn når puberteten betydligt tidigare än vad barn gjorde förr. Om vi tittar tillbaka några generationer kan vi se en förändring i vår utveckling. Därför anser Goldman (2010) att undervisning i sex och samlevnad bör komma tidigare i elevernas utbildning så att dessa kan få möjlighet att förbereda sig och hinna utveckla kunskaper om vad puberteten kan innebära, redan innan de når den. Detta kan ge barnen en tryggare känsla och kan på så sätt minska den oro som annars lätt kan uppstå (Goldman, 2010). Barn av dagens samhälle behöver få stöd kring att lära sig att filtrera all information som kommer i deras väg. Goldman (2010) menar även att sex- och samlevnadsundervisningen till största del bör ligga på skolans ansvar då föräldrar inte alltid kan ge barnen tillräckligt med grundläggande sex- och samlevnadsundervisning.

Tidigare studier inom sex och samlevnad som är utförda av svenska forskare vänder sig i princip alltid till ungdomar från 15 år och äldre. Det som undersökts är bland annat ungdomars ålder vid samlagsdebut, sexuellt överförbara sjukdomar, hur svenska skolans sex- och samlevnadsundervisning ser ut och även sexualitet hos ungdomar i ett mångkulturellt Sverige. Det som undersöks är främst ungdomar och ungdomars liv. Nedan följer några exempel från några av dessa studier. Då vår undersökning fokuserar på arbetet i de yngre åldrarna har vi valt att endast sammanfatta dessa kort.

I början av 2000-talet ökade forskning kring ungdomar och sexualitet i Sverige. Margareta Forsberg, fil.dr i socialt arbete, är en av de som har arbetat med ett antal internationella kunskapssammanställningar. Forsberg har bland annat åtagit sig uppdrag åt Statens folkhälsoinstitut. År 2006 gav hon ut forskningsöversikten *Ungdomar och sexualitet- en forskningsöversikt*. Där redogör hon om att både skola och medier är de två stora informationskällorna när det kommer till var ungdomar införskaffar sin kunskap om sex, sexualitet och samlevnad ifrån. Dock menar Forsberg (2006) att sex- och samlevnadsundervisningen i skolorna har en ojämn kvalitet från skola till skola, både när det gäller upplägg och undervisning. I sin avhandling *Brunetter och Blondiner* (Forsberg, 2005) studerar Forsberg om det blivit några förändringar i förhållningssättet som ungdomar har till

sexualitet och samlevnad under den senare delen av 1900-talet. Det som Forsberg (2005) vill synliggöra är om det finns skillnader i hur ungdomar med skilda kulturella bakgrunder lever i ett Sverige som nu är mångkulturellt. Ur studien gick det att läsa att det finns skillnader som har betydelse när det gäller ungdomars förhållningssätt till sexualitet och samlevnad utifrån vilken etnicitet du har. Barn med utländsk bakgrund har svårt att leva upp till deras föräldrars värderingar och normer när de samtidigt ska leva upp till skolans och kompisarnas värderingar samt miljön runt omkring sig (Forsberg, 2005). Forsberg (2005) nämner vidare att flickorna har mest utmaningar med detta dilemma. En annan som forskat inom området sex och samlevnad är Maria Bäckman, docent i etnologi. Hon gav år 2003 ut sin doktorsavhandling *Kön och känsla: samlevnadsundervisning och ungdomars tankar om sexualitet* (Bäckman, 2003). Även i denna studie studeras ungdomars attityder och förhållningssätt till sexualitet och samlevnad.

En tydlig kartläggning av området sex- och samlevnadsundervisningen i grundskolan, grundsärskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ansågs behövas. Skolinspektionen fick i uppdrag av regeringen att genomföra kvalitetsgranskningar, som utkommit både år 1999 och 2018. I dessa granskningar kan vi utläsa en tydlig kartläggning inom området. I avsnittet som följer ger vi en sammanfattande inblick i vad den senaste granskningen innefattar.

2.2.1 Skolinspektionens granskning 2018

Granskningen genomfördes hösten 2017 genom en enkätstudie där 450 av Sveriges skolor deltog. Bakgrund till studien var att nyligen gjord forskning hade visat tydliga tecken på stor variation i sex- och samlevnadsundervisningen, både inom och mellan skolor i Sverige (Skolinspektionen, 2018). Även Skolinspektionens tidigare granskning från 1999 visade att sex- och samlevnadsundervisningen i grundskolan sällan var likvärdig samt att lärarna önskade kompetensutveckling. Granskningen från 2018 visade att sex- och samlevnadsundervisningen nu bedrivs ämnesintegrerat på de flesta skolorna som deltog, vilket ses som positivt (Skolinspektionen, 2018).

2.2.2 Samhällets röster

Vi önskar även belysa debatten kring sex och samlevnad som pågår i samhället, trots vår vetskap om att denna information inte är grundad i vetenskapen. Vi har funnit många artiklar, arbetsmaterial och uppror där bland annat lärare själva framhåller att undervisningen i sex- och samlevnads kunskap ute på skolorna bör uppdateras samt sättas i större fokus. Ämnet är framförallt aktuellt efter hösten 2017 där metoo hashtagen blev en viral uppmaning, både internationellt och nationellt, där sexuella trakasserier uppmärksammades. Både lärare och elever har följt med i vågen utifrån metoo rörelsen där de berättar om trakasserier och sexuella övergrepp som sker i skolans värld, detta under hashtag #ickegodkänt och #tystiklassen. Nathalie Simonsson som arbetar som sexualupplysare, föreläsare och författare reagerade starkt på upproren som framkommit i skolans värld. I Lärarnas tidning skriver hon hur chockad hon blev av att få höra alla dessa barn och ungdomars historier om trakasserier, mobbning och sexuella övergrepp, som faktiskt sker i skolan. Simonsson (2018) framhåller att vi som lärare har ett stort ansvar i att prata och diskutera med eleverna kring rådande normer och jämställdhet som finns. I detta har samtalet en stor inverkan och vi vuxna även bör inse att eleverna verkligen vill prata om dessa frågor.

Året med metoo har varit en ögonöppnare för många. Jag märker att man på ett helt annat sätt har börjat prata om de här frågorna på skolorna och att det är okej att ta upp dem utan att bli ifrågasatt. En sak att ta fasta på är att eleverna verkligen vill prata. De tycker att situationen är oacceptabel och där har vi vuxna ett jättestort ansvar. Vi behöver prata om synen på kvinnor och män, makt, ojämställdhet, grupptryck och allt som leder fram till övergrepp och kränkande situationer.

Simonsson, 2018

Kriminologen och genusvetaren Nina Rung lyfter även hon problematiken kring området genom en intervju med Torbjörn Tenfält i Lärarnas tidning (2017). Rung föreslår att Skolverket bör ge möjlighet till ökad kompetensutveckling i skolorna genom ett så kallat sex- och samlevnadslyft. Detta främst eftersom både matematik- och läslyft har visat sig effektiva men även för att hon anser att det är svårt att få alla lärare att gå på kurser.

2.2.3 Varför är undervisning i sex och samlevnad viktig för elever i årkurs 4-6?

I skriften *Metoder i sexualundervisningen*, utgiven av RFSU, menar Olsson (2010) att det finns forskning som pekar på att interaktiva metoder, så som samtal, är viktiga för att eleverna ska kunna nå kunskapsmålen. Genom att använda sig av ovan nämnda metoder i undervisningen görs eleverna mer delaktiga genom exempelvis gruppsamtal, associationsövningar, värderingsövningar och diskussioner (Olsson, 2010). Att ämnet sex och samlevnad mest förknippas med biologiämnet och klassisk sexualundervisning gör att det blir ett glapp, det räcker inte med att eleverna lär sig faktakunskaper. Eleverna bör få arbeta med sina värderingar och tankar kring allt som innefattar sex och samlevnad, samt att få sätta sina nyvunna faktakunskaper i ett sammanhang. Därefter kan eleverna omvandla det till kunskap menar Olsson (2010). Ett sätt att arbeta med undervisning i sex och samlevnad kan vara associationsövningar som vi tidigare nämnt. I en associationsövning skriver läraren upp ett ord, ett begrepp eller en känsla på tavlan. Därefter får eleverna säga vad de tänker på och så skriver läraren upp tankarna på tavlan. Att arbeta med värderingsövningar av detta slag kan enligt Olsson (2010) öppna upp för ett gott förtroende hos eleverna mot varandra.

Røthing och Bang Svendsen (2011) menar att det finns en utbredd uppfattning kring att barn och ungdomar behöver få möjlighet att kunna utveckla en egen identitet och därigenom förstå sig själv lättare. Vilket i sin tur föder trygghet och självförtroende hos de unga. Detta kräver en undervisning som bör betona både mångfald och alternativa uttryck gällande exempelvis sexualitet och kön. Skolan behöver ge bredd i sin undervisning för att visa den variation som finns både gällande könsuttryck och sexualitet. Røthing och Bang Svendsen (2011) önskar en undervisning där vi minskar stereotypa föreställningar om könsidentitet och istället framhåller den mångfald som finns. Sammanfattningsvis mynnar detta ut i vårt grundläggande arbete som lärare nämligen "... att låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet". (Skolverket, 2011 s. 5).

3. TEORIER

Nedan presenterar vi de teorier som har använts som utgångspunkter i vår studie tillsammans med den tidigare forskningen som vi presenterat i föregående kapitel. Med nedanstående kapitel önskar vi ge våra läsare en större förståelse för genom vilka glasögon vi valt att se på den insamlade empirin när vi genomfört vår analys. Vår ståndpunkt är att vikten av goda relationer, lärande tillsammans genom samtal samt en normkritisk undervisning är nyckeln till en god undervisning i sex och samlevnad.

3.1 Vygotski och sociokulturellt lärande

Varje dag spenderar drygt en miljon elever i Sverige sin dag i skolan. Skolan formar barnet mot att bli ungdom för att sedan bli en vuxen individ. Tiden i skolan är därför betydelsefull och viktig för att forma välmående elever efter avslutad utbildning (Bremberg, 2004). Skolan bör vara ett komplement till hemmet för att belysa världen utifrån olika perspektiv eftersom eleverna oftast har med sig hemmets värderingar och normer. Dessa bör utmanas genom att läraren uppehåller samtalet som kraft i klassrummet kring normkritiskt tänkande och kontroversiella frågor.

Det sociokulturella perspektivet på lärande har sitt ursprung i Lev Semenovich Vygotskijs teorier. Skolan är enligt Vygotskij (Säljö mfl, 2014) en miljö där eleverna ska få möta och appropriera den kunskapen som eleverna annars inte tillägnar sig utöver deras egna erfarenheter. Detta kan kopplas till vår studie då vi anser att sociokulturellt lärande är av stor vikt där lärare förmedlar olika sorts kunskap, där eleverna får reflektera och möta andra perspektiv än de som ges i hemmet. Lärarens uppdrag innefattar därmed förmågan att kunna behandla svåra frågor som eleverna behöver samt vill diskutera. Det kan vara exempelvis frågor gällande känslor, vad som händer i kroppen eller kulturella traditioner.

3.2 Normer och normkritisk pedagogik

Martinsson och Reimers (2008) beskriver begreppet ”norm” som det som ständigt pekar mot vad som anses ”normalt” och även vad som betraktas som ”icke-normalt”. Delar av skolans normer är uttalade och anses som bra och goda, exempelvis de normer som finns i skolans värdegrund. Andra normer som kan finnas i skolan är de som inte är lika lätta att upptäcka, de som handlar om genus, ekonomi, klass och nationalitet för att nämna några. Dessa normer ger plats åt makt och ojämlikhet. Viktigt är att ständigt granska och synliggöra dessa, för att kunna lyfta och se vad som kan möjliggöra kränkningar samt diskriminering av den eller det som faller utanför normen. Skolan som institution är en viktig plats för att stabilisera normer och visa eleverna hur samhället är ordnat. Vidare menar Martinsson och Reimers (2008) att skolan bör ses som en plats för normativ strid. Skolans värld är en plats där både elever och verksam personal ständigt får möta olika normer som bland annat bryts, utmanas och som både begränsar samt möjliggör trakasserier eller kränkningar. Därför är det av stor vikt att alla pedagoger arbetar utifrån en normkritisk pedagogik där de får tid till att exempelvis reflektera över sina egna normstyrda föreställningar (Nordenmark, 2011) men även att lärarna kollegialt pratar öppet i arbetslagen kring dessa frågor.

Skolverket (2009) som lämnat in ett förslag till regeringen menar att normkritiska perspektiv bör ingå i lärarutbildningens examensmål för att främja och utveckla ett normkritiskt förhållningssätt i skolorna. Deras rapport *Diskriminerad, trakasserad, kränkt?* (2009) visar hur miljön och jargongen i skolan kan kopplas till de normer som låtes förefalla i verksamheten. Normer är viktigt för att vårt samhälle ska fungera och för att upprätthålla ett trevligt klimat mellan människor. Ett exempel på en positiv norm är våra artighetsnormer där vi exempelvis lyssnar på den som pratar. Men det finns även negativa normer som gör att vårt samhälle handlar destruktivt med trakasserier och som gör att våra handlingsutrymmen minskar.

3.3 Betydelsen av att skapa goda relationer

I *Pedagogik och retorik bör gifta sig med varandra* återger Nilsson (2005) Tina Kindebergs ord om det viktiga samspelet som bör finnas mellan elev och lärare. Att det finns en bra relation mellan elev och lärare kan vara skillnaden mellan en god och en icke god lärprocess hos eleven. Kindeberg nämner nödvändigheten av att som lärare inneha kompetenser för att kunna skapa relationer med dina elever. För att lyckas påverka sina elever måste läraren uppfattas som förnuftig och kunna argumentera för sitt ämne samt har en tillmötesgående personlighet. Som Kindeberg även påstår är det viktigt att som lärare vara påläst, men ännu viktigare att vara beredd i situationen. Detta kan behövas för att sex- och samlevnadsfrågor kan vara av känslig karaktär. Då är förtroendet viktigt för att eleverna ska våga prata om ämnet och ställa frågor. Vidare menar Kindeberg att det viktigaste du som lärare kan göra i undervisningen är att våga höra vad som faktiskt sägs av eleverna, att våga gå utanför din egen agenda och ta upp de trådar som elevernas samtal ger. Detta i sin tur ger en dialog som leder samtalet framåt och ger chans för gemenskap. Ett annat betydelsefullt råd Kindeberg ger till alla lärare är att våga vara viktig i elevernas liv. Att bli en person som eleverna ser som en klok person som de vill lyssna på (Nilsson, 2005).

Wallin (2011) sammanfattar att i nationell och internationell forskning inom området sex och samlevnad har lärare en stor betydelse för elevernas utveckling. Det som väger tyngst är att lärare ständigt håller sig uppdaterade inom ämnet för att på så vis skapa en varierande undervisning. Forskningen pekar även på betydelsen av att ha lärare som är engagerade samt att det ges en normkritisk undervisning med en lärare som inte är rädd för att vara kontroversiell när detta behövs. Wallin menar vidare hur viktigt det är att sex- och samlevnadsundervisningen legitimeras på nationell nivå samt att den även blir obligatoriskt i lärarutbildningen (Wallin, 2011).

4. METOD

I följande kapitel presenterar vi vilken metod vi använt oss av för att samla in vår empiri samt hur vi har gått tillväga i våra forskningsetiska överväganden. I detta kapitel presenteras även urval samt vårt tillvägagångssätt vid sammanställning av data.

4.1 Val av metod

Vi har i denna studie valt att endast använda oss av kvalitativa data. Detta val gjordes eftersom vi är intresserade av att få veta om rådande attityder, förhållningssätt och upplevelser hos lärarna. Vi valde att använda oss av en kvalitativ metod eftersom vi intresserar oss för att analysera och beskriva vilka faktorer som påverkar lärarnas arbete när de undervisar i sex och samlevnad i grundskolans årskurs 4-6, samt vad de önskar för utveckling inom området. Enligt Trost (2005) kännetecknas en kvalitativ arbetsmetod av utförliga och mångsidiga svar på enkelt ställda frågor. Detta gör att kvalitativ metod i stor utsträckning är att föredra om forskaren söker uttömmande svar om utformning av undervisning, rådande normer samt attityder. Vidare menar Trost (2005) att metoden inte kan generalisera resultaten, men däremot tolka och se strukturer och mönster. Utmärkande för kvalitativa studier är enligt sökandet efter att finna mönster vilket vi i vår studie önskar att framhålla (Trost, 2005).

I vårt val av metod har vi tagit hänsyn till problematiken kring att forska om sex- och samlevnadsundervisning i skolan. Som Forsberg (2006) nämner i sin forskningsöversikt *Ungdomar och sexualitet: En forskningsöversikt* kan det finnas problematiska delar med att forska om just sexualitet som ämne. Forskare bör vara medvetna om svårigheterna med att få deltagare till sina studier av den anledning att människor upplever detta som för privat att dela med sig av. Problematiken kring ovanstående återkommer vi till i kapitlet 4.1.1, Urval.

Forsberg (2006) har i sin omfattande studie *Ungdomar och sexualitet: En forskningsöversikt* använt sig av både kvalitativa och kvantitativa metoder. Där har kvantitativa studier gjorts för att se om resultaten kan vara generaliserbara eller ej. Vid tidigare diskussion önskade även vi eftersträva att arbeta mot metodisk triangulering (Denscombe, 2009). Vår tanke var att kombinera vår kvalitativa data med kvantitativ data. Tanken med metodisk triangulering var

främst att det skulle ge vår insamlade data mer validitet samt generaliserbarhet, men efter diskussion bedömde vi att ovanstående kom att vara alltför tidskrävande inom vår tidsram.

Vi har även haft diskussioner kring att använda oss av fokusgrupper i vår studie. Denscombe (2009) menar att användningen av fokusgrupper som metod är särskilt bra för att förstå bakomliggande motiv och kunna förklara särskilda åsikter och synpunkter. Detta kan även ge svar på om det finns samstämmighet om ett särskilt ämne (Denscombe, 2009). Att jobba med fokusgrupper hade vi sett som ett intressant sätt att arbeta. Dock kan det uppstå problem vid transkriberingen då det tar betydligt längre tid att utläsa vilken röst som hör till vem. Även här var tidsbristen en bidragande faktor till att vi istället valde att göra enskilda intervjuer. Vi var också oroliga för att som Bäckman (2003) menar att det kan finnas en svårighet med att få svar som är fria från gruppens normer och åsikter.

Vi valde att arbeta med semistrukturerade frågor vid våra intervjuer. Vår tanke med detta arbetssätt var att det skulle finnas en god sammansättning på frågorna som vi vill diskutera med våra informanter. Frågorna vi använde oss av var öppet ställda, detta för att få många olika perspektiv men också för att intervjun skulle hålla sig inom ramen för studien samt dess frågeställning. Vår intervjuguide (bilaga 2) har utformats utifrån vårt syfte, frågeställning samt våra teorier. Vi har även utformat vår guide tematiskt, detta enligt Denscombe (2009), med olika fasta teman som deltagarna i intervjun talar kring. Även Dalen (2015) förespråkar tematisering som arbetsmetod. Tematisering som metod kan visa på likheter, olikheter samt var tyngdpunkterna i intervjuerna funnits. Detta är även ett sätt att kunna se en möjlig samstämmighet på något av intervjuens område och frågor. Vidare kan detta även underlätta vid den kommande analysen.

Av våra sex intervjuer hölls fyra i författarnas hem samt två intervjuer på berörda lärares skolor. Då vi har en kollegial relation med en del av våra informanter blev hemmet en trygg plats för både informanterna och för oss själva. Våra intervjuer ägde rum under vecka 17 samt 19, år 2019, och varade i genomsnitt en timme. Dock valde vi att inte spela in all denna tid då vi först valde att försöka få vår informant att känna sig tillfreds genom att börja med småprat. Varje intervju avslutades också med att vi pratade lite efter ljudupptagningen var avslutad. Enligt Trost (2005) kan intervjuguiden varieras från den ena intervjun till den andra, alltså att innehållet inte är helt lika. Vi har dock valt att utgå från exakt samma intervjuguide.

Under intervjuens gång kunde vi ställa följdfrågor kring det som framkom utifrån våra fasta frågor. Genom att strukturera upp intervjun på ovanstående vis fick samtalet möjlighet till att bli mindre förutsägbart och information som kanske inte annars skulle framkomma kunde komma upp till ytan. Intervjun blir på detta sätt mer som ett samtal där det finns en viss frihet och plats för reflektion samt pauser. Vidare innebär denna form av intervju också att den intervjuade har stor möjlighet att utveckla sina tankar och förklara utförligt på de frågor som ställs (Denscombe, 2009).

4.1.1 Urval

I vår studie har vi valt att rikta oss till yrkesverksamma mellanstadielärare. Vi har valt att intervjua lärare som undervisar i flera olika ämnen eftersom sex och samlevnad genomsyrar flera ämnen. Vid vårt urval kändes det lämpligt att avgränsa studien till enbart mellanstadiet, eftersom alla informanter verkar och arbetar efter samma kursplan. För att få informanter till vår studie valde vi att kontakta berörda lärare via mail. I vårt mail (bilaga 3) presenterade vi oss själva, studiens syfte, samt vad intervjun innebar för våra informanter. Vi bifogade även ett kort utdrag ur vår forskningsplan. Sammanlagt kontaktade vi tio lärare. Av dessa var det endast sex stycken som ville medverka i vår studie. Samtliga av dessa sex slutgiltiga informanterna arbetar i nuläget som legitimerade lärare på mellanstadiet. Alla är verksamma vid olika skolor i södra Skåne. Vi har valt att ta bort alla namn och istället bytt ut dessa mot ett nummer. Informanternas kön är inte relevant i denna studie eftersom vi inte har några vidare tankar på att göra någon analys vad gäller svar sammankopplat med informantens kön.

4.1.2 Sammanställning av data – fem steg

Vi valde att arbeta efter de fem huvudsakliga stegen i analys av data, detta enligt en modell av Denscombe (2009). Det första steget som nämns är transkriberingen av våra intervjuer. Som vi tidigare nämnt valde vi att tematisera frågorna på det insamlade materialet, detta enligt Dalen (2015) och Denscombe (2009). Därefter gjorde vi anteckningar, färgmarkerade våra olika teman och plockade ut viktiga nyckelord var för sig. Våra nyckelord valde vi eftersom dessa var de som ständigt var återkommande i våra intervjuer.

De nyckelord vi valde att ta ut efter att ha transkriberat våra intervjuer var följande:

- *Samhällets förändring*
- *Mångkulturella klassrum*
- *Fånga frågan i flykten*
- *Att undervisa sex- och samlevnad vid tidigare ålder*
- *Temadagar*
- *Nyfikna/hungrande elever*
- *Internet & sociala medier*
- *Normkritiskt tänkande*
- *Vems ansvar?*

Dessa nyckelord blev sedan tillsammans med våra tidigare teman grunden till presentationen av vårt resultat, som kan läsas under rubrik 5.1. Vid steg två i Denscombes (2010) modell ska samband och tydligt återkommande teman i sin text synliggöras. Detta gjordes när vi träffades och redovisade varandras resultat, samt diskuterade våra resultat med varandra. Enligt steg tre i Denscombes (2009) modell strukturerade vi alla våra noteringar, nyckelord och citat i olika teman. Steg fyra handlar om hur vi väljer att framställa och presentera våra data. Detta kan enligt Denscombe (2009) vara svårt när det handlar om kvalitativa data. Väljer vi som forskare att jobba med kvantitativa data kan dessa resultat förpackas och presenteras i prydliga tabeller. Kvalitativa forskare får enligt Denscombe (2009) snabbt acceptera att även om så önskas kan inte allt material presenteras. Det blir helt enkelt för mycket. Denscombe (2009) menar att just detta kan avskräcka forskare från att arbeta med kvalitativ metod då analysen är mycket tidskrävande och kvalitativa data oftast är betydligt mer ostrukturerade än kvantitativa data. Det femte och sista steget i Denscombes (2009) analys av data är validering av data. Här är den viktigaste frågan att ställa sig om det data som framkommit är lämplig i förhållande till ställd forskningsfråga (Denscombe, 2009).

4.1.4 Transkriberingsnyckel

Alla intervjuer spelades in via vår mobiltelefon. Därefter har dessa transkriberats i sin helhet. Vi valt att ta bort vissa delar av intervjun, presentation och avrundning, då dessa inte varit relevant material för vår studie. Dessa övriga delar av våra samtal finns ej nedskrivna i några dokument. När vi har valt att använda oss ordagrant av vad någon säger kommer dessa citat bli helt enligt inspelning, alltså kommer vi ej ändra på meningsuppbyggnader, även om dessa kan visa på språkliga fel. Vi har valt att inte benämna någon med namn i något av våra dokument. Detta för att skydda identiteterna på våra informanter.

4.1.5 Etiska övervägande

I vår undersökning tar vi tagit personligt ansvar för de handlingar som vi utfört under studiens genomförande. All insamlad data har behandlats konfidentiellt och intervjupersonernas namn är fingerade med en siffra. Vi har valt att vända oss till skolor inom ett begränsat område i södra Skåne. De tillfrågade kunde avstå från deltagande, vilket vi självklart respekterade. Vid förfrågningen om att delta i vår studie fick de tillfrågade en kort sammanfattning om syftet med vår studie, därefter fick de göra sin bedömning om de önskade att delta. Vi har även tagit hjälp Vetenskapsrådets God forskningssed (2017) för att all empiri ska bli korrekt hanterad.

5. RESULTAT OCH ANALYS

I detta avsnitt presenterar vi de resultat vi har fått från våra intervjuer. Under varje tema avslutar vi med en kort analys. Nedan följer studiens teman.

5.1 Studiens tema

- *Metoder för god undervisningen i sex- och samlevnad*
- *Det mångkulturella klassrummet*
- *Sex- och samlevnad som ett ämnesövergripande ämne - vems ansvar?*
- *Normer och sociala mediers påverkan*

5.1.1 Metoder för en god undervisning i sex och samlevnad

Under våra intervjuer var samtliga sex lärare eniga om att den bästa metoden för att undervisa om sex och samlevnad var att fånga frågan i flykten. Det som alla informanter lyfte fram som en viktig egenskap är att inte ducka för de ibland lite svårare frågorna som kan uppkomma i klassrummet. Flera av de tillfrågade nämner att såklart måste även de uppstyrda lektionerna om vissa områden och centralt innehåll finnas så att läroplanen följs. Lärare 5 säger att det är viktigt att vid uppstyrda lektioner går på djupet inom vissa områden som innefattar sex och samlevnad så att dessa inte förbigås.

En av lärarna uttryckte att den sämsta metoden för undervisning är att låtsas som att den pinsamma frågan inte dök upp eller att den inte existerar. Vidare menade samma lärare att det faktiskt är en av professionens uppgifter att lyfta de lite svårare frågorna. Det är också viktigt att lyssna in elever och plocka upp tråden om de börjar prata om något. Då gäller det att just fånga frågan i flykten vilket samtliga av våra intervjupersoner framhåller som en av de bästa metoderna. Lärare 6 säger att det kan dyka upp saker precis var som helt i undervisningen. Exempel på detta kan vara att läraren läser en skönlitterär bok, eleverna ser ett avsnitt ur ”lilla aktuellt” eller att det har hänt något under rasten. Vidare nämns vikten av att försöka vara öppen och inte så ängslig. Detta är en viktig egenskap hos en lärare menar alla våra informanter. En av våra informanter höjer också vikten av att våga prata om riktigt svåra

ämnena som till exempel rasism. Hen menar att läraren måste låta eleverna våga fråga saker annars ligger det och bubblar inom dem och kanske exploderar ut istället. Det är inte alltid bekvämt att ta dessa diskussioner med eleverna men det kan göra en stor skillnad.

Lärare 3 berättar om att faktiskt våga lära av eleverna och att ta tillvara deras kunskaper. De har, som läraren säger, mycket att lära oss. Hen säger vidare att ibland kan eleverna mer om vissa saker. Då måste läraren ta hjälp av eleverna, och inte se det som att fullgod kompetens inte finns hos läraren. Läraren nämner internet och social media som ett exempel där eleverna ofta är specialisten i klassrummet.

Lärare 1 menar att dennes dröm är att ha god stöttning av exempelvis ungdomsmottagningen för att kontinuerligt kunna arbeta sida vid sida med som hen säger ”någon med specialkompetens”. Att kunna bolla svårare frågor med någon som besitter en djupare kunskap om just ett specifikt ämne. Fem av sex lärare nämner att det i årskurs fem görs ett så kallat pubertetssamtal i klasserna. Det är skolhälsovården som är ansvarig för detta och inget som lärarna är delaktiga i. I två informanternas klasser delas eleverna in i kill- och tjejgrupper och får på detta vis undervisning om vad som sker i kroppen och knoppen under puberteten. Killarna får höra om sin kropp och tjejerna ges information om vad som händer i deras kroppar under puberteten. En av de intervjuade lärarna berättar om att hens skola använt blandade grupper med killar och tjejer vid dessa samtal. Hen säger att det föll väl ut och att det är viktigt och bra att eleverna får höra varandras olika tankar och upplevelser utifrån kön. Hen menar att detta skapar en djupare förståelse för varandra. Alla lärarna är eniga om att dessa samtal är viktiga men borde komma tidigare.

När de säger någonting så är det bara att lyssna ibland.

Det viktigaste är att de vågar prata. Ibland dyker det bara upp en hel del saker eller diskussioner i klassrummet och då gäller det att nappa på det och prata om det för då är det tillfälle. Eleverna vill veta saker och ting. Jag tror att man får vara rätt så öppen som det som lärare. Att det inte blir så konstigt.

Lärare 2

En lärare berättar att hen har pratat med sina elever om att det finns många vuxna att vända sig till med frågor som kan uppkomma och som kan vara av känslig art. De har tillsammans i klassen också lyft informationen om att lärare har tystnadsplikt och vad det innebär. Samma lärare har i sitt klassrum flera affischer som tex BRIS, FRIENDS och även nummer till BUP, kurator och skolsyster. Hen menar att det inte alltid är läraren som eleverna vill prata med om känsliga frågor, ibland kan det vara skönt att pratat med någon helt utomstående, inte sin lärare.

[...] för då blir det väldigt bra diskussioner men det är inte alltid. Det är inte alltid det kommer upp så då måste man jobba in det. Så det går inte bara att vänta på tillfället för det (skratt) kanske inte kommer.

Lärare 1

Som vi tidigare nämnt tycker våra informanter att sex- och samlevnadsundervisningen ibland kommer för sent. Det är inte ovanligt att delar av undervisningen om pubertet och kroppen kommer i årskurs fem och ibland så sent som i årskurs sex. Detta menar lärarna är för sent, barnen vill och behöver få information tidigare. Eleverna behöver få möjlighet att förbereda sig och hinna utveckla kunskaper om vad puberteten kan innebära, redan innan de når den. Detta ger oftast eleverna en tryggare känsla och kan på så sätt minska den oro som annars lätt kan uppstå.

[...] nej alltså jag tycker om att nappa på det regelbundna och det som dyker upp. Att det är viktigt. Att man också redan i årskurs fyra börjar prata om pubertet och känslor eftersom de är på väg in i vuxenlivet redan då. Att det lugnar dem så att de kan hantera det som händer i deras kroppar och tankar. Ena dagen är man lycklig och ena dagen är man ledsen och det tar jag upp i min klass och pratar om, att det är okej. Så är livet...

Lärare 5

Även vikten av att utmana elevernas tänkande och utmana eleverna normkritiskt lyftes av våra informanter som en viktig aspekt för en god undervisning. Eleverna har ju oftast bara med sig hemmets värderingar och normer och dessa bör utmanas för att ge eleverna annat perspektiv. En lärare berättar att det inte alltid är lätt då hemmet kan ha andra tankar om vad som är rätt och fel.

Då tänker jag att man har en viktig roll att man avdramatiserar, försöker ta bort det här med hur e man när man är snygg liksom? [...] Att man tar bort de stereotypa bilderna på hur en man ska se ut, eller kille eller tjej. Att man utmanar det lite.

Lärare 3

En annan aspekt som nämns av flera intervjuade är att som lärare bör du ha en grundtrygghet i sig själv för att kunna möta de svåra frågorna som kan uppkomma. Det gäller att ha ett öppet sinne och vara beredd på att det kan komma oförutsedda frågor.

Mmm, ja det tror jag. Inte för att det har kommit från en utbildning eller kurs eller litteratur eller så utan det är nog mer det förhållningssättet man måste ha som lärare annars.... är man inte en bra lärare om man inte är öppen.

Lärare 5

Sammanfattningsvis efter att ha lyssnat in våra informanternas berättelser kan vi se en samstämmighet kring betydelsen av att ha relationer till dina elever. Relationsbyggande och vikten av att eleverna kan känna en trygghet i dig som lärare är avgörande för att en god undervisning ska kunna ges. Detta instämmer Nilsson (2005) med och menar att lärare måste våga lyssna på eleverna och ibland gå utanför sin tänkta plan för dagen. Det kan komma upp viktigare saker som eleverna behöver få veta mer om eller behöver få fundera kring. Som våra informanter nämner är det viktigt att vara påläst och försöka att hålla sig informerad. Detta stöds av Wallin (2011) som framhåller just detta som en faktor för god sex- och

samlevnadsundervisning. Skolverket (2014) visar en tydlig struktur av hur sex- och samlevnadsundervisningen bör undervisas i klassrummen genom sin metodtriangel (bilaga 1). Alla tre sidor behövs i sex- och samlevnadsundervisning, men vi kan efter att ha sammanställt vårt material se en enighet i våra informanternas svar. De höjer värdet av att *fånga frågan i flykten* som den metod som är den bästa och som även bör intrigeras dagligen i skolans värld.

5.1.2 Det mångkulturella klassrummet

I ett växande Sverige har skolan fått ett större ansvar med att integrera och sammansvetsa ett mångkulturellt samhälle. Samtliga av våra informanter berättar att elever med utländsk bakgrund placeras i deras klasser utan kunskaper om det svenska språket eller kultur. Detta leder till en kulturkrock som uppstår i klassrummet men även mot läroplanen (Skolverket, 2018). Lärare 3 berättar om föräldrar till en elev som inte får lov att vara med på delar av undervisning på grund av deras kultur. Till exempel fick eleven inte vara med på simundervisningen eller dansundervisning, vilket resulterade i ett underkänt betyg i idrott eftersom båda dessa är ett kunskapskrav för godkänt.

[...] Hon gör ju som sina föräldrar uppfostrar henne. Och har förväntningar och regler. Och vi (skolan) har andra regler och det kan vi ju tydligt säga att detta krockar. Det har vi ju haft många tillfällen.

Lärare 3

Lärare 3 berättar även att samma elev egentligen inte fick delta i pubertessamtal, för sin pappa. I detta samtal skulle flickan samtala om puberteten, mens och känslor tillsammans med sina klasskamrater. Situationen diskuterade läraren tillsammans med sitt arbetslag. De tog gemensamt beslutet att inte informera flickans föräldrar om deltagandet. Detta eftersom lärarna ansåg att det var viktigt att flickan fick ta del av denna information. Detta trots att hon inte fick för sina föräldrar. Lärarna kände att de hade stöd av läroplanen (Skolverket, 2018) i sitt beslut.

Likadant någon film vi skulle se om kroppen. Då tittade hon inte. Utan hon tog fram en bok och satt och läste istället. Hon kände, jag ska nog inte titta på detta.

Lärare 3

Många av lärarna upplevde att skolans förväntningar krockar med hemmets värderingar. Detta blir en inre konflikt för en del elever eftersom de vill följa båda. Lärare 6 berättar om en elev som är strikt hållen av sina föräldrar i deras världsuppfattning. Ibland känner läraren att det är svårt att förhålla sig till detta, ibland försöker läraren utmana elevens tankar. Detta genom att ifrågasätta elevens påstående om ”en mans uppgift är att skydda sin kvinna”. Motfrågan från läraren blev ”vad är det som mannen ska skydda dig ifrån?” Sedan förklarade läraren att hen bor ensam och inte behöver någon man som ska skydda hen eftersom hen klarar sig själv. Detta kunde eleven inte bemöta men läraren upplevde ändå att en början på nya tankar hade väckts.

Ja, jag tror att jag sådde ett minifrö. Hon (eleven) är väl medveten om att utanför hennes lägenhet pågår ett annat liv.

Lärare 6

En annan svårighet som lärare 3 berättar om är när hen hamnar i en situation med en elev. Eleven påstod att kvinnor inte ska ta i hand med män. Här ansåg läraren att det var viktigt att vara tydlig med att i Sverige får kvinnor och män ta varandra i hand. Detta är ett sätt som vi hälsar på av artighet, förklarade läraren.

Ja, jag tar det direkt. Dels för att hjälpa eleven för han lever ändå i Sverige. Viktigt att vara tydlig inför honom men även för klassen.

Lärare 3

Lärare 2 berättar om en elev som hen undervisade för något år sedan där föräldrar förbjöd flickan att cykla vid en utflykt. Det visade sig att flickan inte fick cykla, då detta kunde göra så att mödomshinnan sprack och att hon då inte längre kunde ses som oskuld. Detta skulle enligt föräldrarna förstöra flickans liv. Läraren tog beslutet då att flickan inte skulle vara med på utflykten. Egentligen ville läraren säga till föräldrarna att detta är fel, flickan ska vara med på utflykten i skolan. Men för att inte skapa en större konflikt valde läraren att avstå eftersom läraren inte ville att flickan skulle hamna i kläm mellan skolan och hemmet. Detta blir en krock med det svenska samhället och läroplanen (2018) gentemot andra kulturer, vilket är ett svårt dilemma att som lärare råda i samt att möta.

Jag vill ju inte stöta mig med hennes föräldrar. Jag måste få henne (flickan) att lita på mig om hon i framtiden behöver anförtro mig viktiga saker. Ja, saker kan ju hända.

Lärare 2

Vi kan slutligen konstatera att i dagens samhälle har skolan och andra verksamheter som riktar sig till barn och ungdomar en viktig roll kring samtal om de centrala mänskliga aspekter av tillvaron som samlevnad och sexualitet utgör. Precis som Magdalena Forsberg nämner i sin avhandling *Brunetter och Blondiner* (2005) är behovet av samtalen större idag jämfört med exempelvis 10 år sedan, eftersom ungdomsgenerationen har mer etniska och kulturellt heterogena rötter än någonsin tidigare. Samtliga av studiens intervjupersoner belyser att lärarprofessionen ständigt behöver arbeta med kontroversiella frågor som exempelvis politik, religion, traditioner, kultur, rasism och hedersrelaterat våld. Intervjupersonerna räds dock inte att hantera frågor eller situationer som bestrider skolans uppdrag kring att förmedla respekt för de mänskliga rättigheterna samt de grundläggande demokratiska värderingar som det Svenska samhället vilar på (Skolverket. 2018). Europarådet (2016) har framställt ett stödprogram till verksamma pedagoger och skolor i att hantera kontroversiella frågor. Materialet har tagits fram eftersom skolan befinner sig i en omvärld med extremism, populism och polarisering som påverkar barns tankar om demokrati och vad de mänskliga rättigheterna är för något. Därför har samtalet, som vi tidigare nämnt, en viktig roll samt att lärarna inte backar från undervisning i kontroversiella frågor. Vidare är det som lärare viktigt att ständigt

utmana de normer som finns. Både de som finns i samhället men även de kulturella normerna som finns, även om det inte alltid är lätt.

5.1.3 Sex och samlevnad som ett övergripande ämne – vems ansvar?

För att kunna ge en adekvat undervisning önskar samtliga av våra tillfrågade lärare att de hade mer kunskap om området sex och samlevnad som de anser vara brett och mångfacetterat. Flera av lärarna säger att rektorn aldrig frågar eller pratar om hur lärarna arbetar med att få en fungerande sex- och samlevnadsundervisning. Flera av de tillfrågade vittnar om en tystnad om detta från rektorns håll. Många av dem och deras kollegor önskar kompetensutveckling, mer stöd eller att få mer tid för kollegialt arbete inom området.

Två av våra informanter berättar om hur de fått arbeta kollegialt med normer och värderingar på sina respektive skolor. Båda var väldigt positiva till att få arbeta med just detta. På båda skolorna har de arbetat i grupp där pedagogerna har fått utbildning och sen genom olika värderingsövningar fått utmana sina egna och samhällets normer. Båda intervjuade berättar om hur de såg sidor av sig själv som inte alls var väntade. De vittnar båda om att en ”aha-känsla” infann sig. De konstaterade att det är viktigt att ständigt utmana sina egna normer även om du själv ser dig som öppen och tolerant människa, vilket även de andra informanterna lyfter som viktigt. Lärare 5 berättar om att det finns en jämställdhetsplan på hans skola. Detta är en del av skolans ”årshjul” där olika månader på året belyser olika värden eller delar av läroplanen. En av dessa delar är just jämställdhet. Detta menar läraren är bra då viktiga saker i läroplanen höjs så att dessa ej faller mellan stolarna. Läraren menar att för många lärare faller det sig naturligt att hela tiden prata om till exempel jämställdhet men att det tyvärr inte är lika i alla klassrum. Det kan således vara bra att det sätts en extra strålkastare på just dessa områden, för att det på så vis ska bli en likvärdig undervisning.

Sen finns det väldigt bra material, men det finns ingen som utbildar oss utan man får själv, när man har tid. Men tiden räcker inte till.

Lärare 4

Asså ibland behöver man lufta vissa tyngre frågor med en kollega och det brukar vi göra. Men sen att man gör något gemensamt kring det, de hinner man inte eller gör tyvärr.

Lärare 3

En av de intervjuade lärarna, Lärare 1, berättar om att det är problematiskt i deras kommun eftersom de på sex år har skolan haft sex olika rektorer. Detta gör att arbete aldrig följs upp och utvärderas och att det är svårt att få gehör då det hela tiden är rektorer som antingen är nya på jobbet eller som är på väg att sluta. Det menar Lärare 1 är ett problem då det på detta vis ej ges en god styrning. Lärare 4 håller med om att rektorn ofta finns i periferin och inte har tid att stötta i frågor som lärarna önskar lyfta. Lärare 4 menar att det finns helt enkelt inte tid för detta i rektorns agenda. Den är fylld med så många andra uppdrag och mycket annat som står före i schemat. Enligt de tillfrågade känns det bra att rektorn litar på att lärarna sköter sitt jobb. Dock önskar lärarna mer stöttning och utvärdering i arbetet med området sex- och samlevnadsundervisning.

Vi har haft så många olika rektorer. På sex år har vi haft sex olika rektorer. Innan har vi ju haft det här med tema. Ja vi kör tema på hösten och så, det finns ingen kontinuitet, i nånting. [...] Det är vi lärare som kommer på saker, ledningen är, ja vi vet ju inte vem som kommer vara hos oss nästa år.

Lärare 1

Då känner jag så att av alla dom rektorer jag har haft har aldrig under mina fjorton år så är det ju aldrig någon rektor som har gått in och tittat i centralt innehåll. "Ehh får ni verkligen med detta? Hur gör ni där?" Det tar dom bara för givet att vi gör. Och jag tänker att det är helt enkelt så att rektorer har så mycket som läggs på dem så att de har tyvärr inte tid.

Lärare 4

Sammanfattningsvis kan vi av våra resultat utläsa att det kan vara svårt att finna tydliga mål och riktlinjer för hur den ämnesövergripande undervisningen i sex och samlevnad ska fungera och vem som ska göra vad. Det åligger rektorn att få en fungerande undervisning och att “i olika ämnen integrera ämnesövergripande kunskapsområden som jämställdhet och sex och samlevnad” (Skolverket, 2018, sid. 17). Tyvärr visar vår studie att kompetensutveckling sällan eller aldrig ges. Detta styrks även av Skolinspektionens granskning från hösten 2017, som visade just detta som en bristande punkt (Skolinspektionen, 2018). Skolverket (2014) höjer värdet av att ta till vara kompetensen som finns på varje skola. Lärandet hos lärarna kan ske på den egna skolan genom att lärarna får kompetensutveckling genom att arbeta kollegialt. Skolverket (2014) påvisar rektorn som en central person för att få detta arbete att fungera tillfredsställande. Rektorn ska hjälpa till att organisera och driva på detta arbete för att det skall bli fungerande och skörda frukt. Rektorn ska se till att det systematiskt sker en utvärdering av arbetet som görs samt uppmärksamma vilka lärare som behöver stöd. Viktigt är också att rektorn ser de pedagoger som har god kompetens i arbetet med sex och samlevnad och på så sätt kan få dessa personer att arbeta och dela med sig av sin kompetens på allra bästa vis. Detta styrks av Wallin (2011) som menar att betydelsen av rektorns stöd är viktigt för att få en fungerande ämnesövergripande undervisning så att läroplanens mål i sex och samlevnads område blir uppfyllt.

5.1.4 Normer och sociala mediars påverkan

Som samtliga informanter kan intyga har det skett en markant förändring i klimatet i samhället. Detta bara på de senaste tio åren. Lärare 4 anser det viktigt att ständigt utmana elevernas tänkande och samhällets rådande normer i sin undervisning. Fyra av sex lärare nämner även att de inte är säkra på att deras kollegor arbetar med en normkritisk undervisning eller hanterar de frågorna som eleverna vill ha svar på.

Viktigt att man ständigt utmanar tänkandet och normerna i sin undervisning. Det ser helt annorlunda ut än för 10 år sedan.

Lärare 4

Lärare 2 framhåller att det kontinuerliga arbetet som händer i klassrummet varje dag är grunden till allt. Det är här som det är viktigt att möta eleverna och deras frågor och funderingar.

Det kontinuerliga arbetet är viktigt och att man tar frågan direkt när den kommer eftersom jag upplever att eleverna vill prata om det, i alla fall i min klass. Men jag har haft fler klasser som har tyckt om att prata. De får en bild av internet som inte är så bra och att de inte kanske pratar med sina föräldrar.

Lärare 2

Flera av våra informanter är eniga om att förändringar i samhället förändrar även skolans verksamhet och en lärares arbetsuppgifter. Lärarna vittnar om att under endast några fåtal år har teknologin och dess utvecklare skapat en värld kring olika sociala medier som både vuxna, barn och unga använder. Lärare 4 nämner att hans elever använder internet i stor utsträckning och exponeras för saker som inte alltid är hanterbara. Detta behöver läraren diskutera tillsammans med eleverna. Det är viktigt att poängtera för eleverna att bara för att de har sett det på internet så behöver det inte vara sant. Skolans uppdrag är att ständigt arbeta med att eleverna får ett källkritiskt förhållningssätt. Exempelvis är bilder inte alltid sanningsenliga utan retuscherade till en perfektion som inte finns i verkliga livet. Flera av våra tillfrågade lärare vittnar om en ökad kroppshets hos eleverna.

Sen sitter de mycket inne på internet också och ser en hel del där som är knäppa saker att förhålla sig till. De tror att vissa saker är så också bara för att de har sett det på internet. Då får man diskutera de sakerna också.

Lärare 4

Vidare nämner Lärare 5 att det även är av stor vikt att diskutera könsroller och könsnormer som finns i samhället med eleverna. Samma lärare berättar om när hen hade en planerad lektion där olika yrken diskuterades. Läraren hade frågat eleverna om det fanns några yrken som bara kvinnor kunde ha och om det fanns några yrken som enbart män kunde ha. Eleverna hade funderat och diskuterat och detta hade givit intressanta diskussioner i klassen. Lärare 5 berättar om en elev som inte fick lov att vara med på massagestunden i klassen. Elevens pappa hade sagt till läraren att sonen inte fick lov att delta i massagestunden eftersom pappan ansåg att om en kille masserade en annan kille kunde denne bli homosexuell.

Min elev fick inte heller vara med på massagen en gång i veckan [...] för att om det är av samma kön som masserar kunde han bli böj. (lång paus). Och detta var ju sanning i hans värld och det är jättesvårt att möta.

Lärare 5

Sammanfattningsvis kan vi precis som vi tidigare nämnt, konstatera att olika normer i vårt samhälle flödar och skolan kan beskrivas som en spegling av sitt samhälle. Det leder till att normer existerar även i klassrummet och i undervisningen på alla skolor. En enkel begreppsförklaring är att en norm är det ideal som en person förväntas anpassa sig till (Nationalencyklopedin). Precis som Friends (2008) påpekar i sitt metodmaterial *I normens öga* så är de beteende och sätt att tänka som eleverna tränas på i skolan liknelser till dem som syns i medier, på arbetsplatser och i statistiken över diskriminering. Det handlar om förväntningar, kategoriseringar och värderingar som vi människor ständigt vävs samman med vilket kan leda till kränkning och diskriminering. Att arbeta med en normkritisk pedagogik är oerhört viktigt anser alla våra intervjupersoner i denna studie. Det är av stor vikt att alla skolor och alla verksamma lärare strävar mot ett förändringsarbete och att i sin undervisning synliggöra och kritisera de normer som begränsar människor. Ovanstående står även invävt under Läroplanens övergripande mål och riktlinjer men även då skolans uppdrag innefattar att "[...] förenkla och förankra grundläggande värden och att främja eleverna lärande för att därigenom förbereda dem för att leva och verka i samhället." (Skolverket, 2018 s.7).

Brade (2008) lyfter vikten av att lärarna har ett uppdrag som samhällets kunskapsförmedlare och har i sitt uppdrag att rusta sina elever för framtiden. Då är det av stor vikt att skolan arbetar normkritiskt. Detta resulterar i att lärarna behöver utmana sina egna värderingar och normer. Brade (2008) nämner vikten av att "träna sitt normkritiska öga". Detta kan göras genom att läraren ifrågasätter allt som sker i skolan, alla val av arbetsmaterial samt tolkningar av hur vi är mot varandra. Det är även viktigt att verka normbrytande och ge nya perspektiv till eleverna på hur en människa kan vara.

6. SLUTSATSER OCH DISKUSSION

Syftet med vår studie var att analysera och beskriva vilka faktorer samt förhållanden som påverkar lärarnas arbete när de undervisar i ämnet sex och samlevnad i årskurs 4-6.

En av våra slutsatser är att undervisningen i sex och samlevnad bör komma tidigare i elevernas utbildning. Precis som våra informanter nämner i vårt resultat anser även Goldman (2010) detta. Anledningen till detta är att eleverna på så vis kan få möjlighet att förbereda sig och hinna utveckla kunskaper om vad puberteten kan innebära, redan innan de når den. Enligt våra teoretiska utgångspunkter är det viktigt att lärarna arbetar normkritiskt i sin undervisning. Vidare framhåller Nordenmark (2011) att det är av stor vikt att alla pedagoger arbetar utifrån en normkritisk pedagogik, vilket även våra informanter instämmer i. Som lärare behövs det tid till att exempelvis reflektera över sina egna normstyrda föreställningar, men även att kollegialt prata öppet i arbetslagen kring dessa frågor.

Svårigheterna som en del av våra informanter berättade om kring skolans mångkulturella klassrum var något som förvånade oss. Vi var inte beredda på deras ärlighet och fick en större förståelse kring dilemmana som kan uppkomma kring detta. Precis som vi tidigare nämnt går det att utläsa av Forsbergs (2006) studie att det finns kulturella skillnader som har betydelse i ungdomars förhållningssätt till sexualitet och samlevnad. Våra informanter har alla varit verksamma länge i skolan och kan precis som Forsberg (2005) vittna om en förändring. Behovet av samtalen är större idag jämfört med exempelvis 10 år sedan, eftersom ungdomsgenerationen har mer etniska och kulturellt heterogena rötter än någonsin tidigare. Mötet med elever med utländsk bakgrund som ska leva upp till deras föräldrars värderingar och normer behöver stöttning eftersom de samtidigt ska försöka leva upp till skolans och kompisarnas värderingar samt miljön runt omkring sig (Forsberg, 2005). Vår studie påvisar att detta är en av de faktorer som lärarna önskar mer verktyg för att kunna bedriva undervisning i sex och samlevnad.

Precis som Skolinspektionen (2018) framhåller utifrån deras granskning åligger det rektorn att skapa en fungerande undervisning. Vidare kan detta kopplas till läroplanen (2018) som nämner att rektorn ska "i olika ämnen integrera ämnesövergripande kunskapsområden som jämställdhet och sex- och samlevnad" (Skolverket, 2018, sid. 17). Utifrån vår studies resultat saknar pedagogerna en aktiv styrning från rektorn, men även att de aldrig har fått någon kompetensutveckling i området sex- och samlevnadsundervisningen.

I vår studie tar vi endast upp sex lärares perspektiv på sex- och samlevnadsundervisningen. Detta som följd av att det var svårt att få tag på deltagare till vår studie. Vi må ha varit lite naiva och kanske så engagerade i detta ämne att vi inte trodde det skulle bli något problem med att få lärare att delta i vår studie. Som vi tidigare nämnt menar Forsberg (2006) att det kan finnas problematiska delar med att forska om just sex och samlevnad. Detta eftersom du som forskare behöver ställa intima frågor som kan ses som väldigt privata. Vidare menar Forsberg (2006) att forskare bör vara medvetna om svårigheterna med att få deltagare till sina studier av den anledning att människor upplever detta som för privat att dela med sig av. Detta visade sig stämma. Kanske kan även tidsbrist vara en anledning till att så få lärare valde att ställa upp. Vi tror kanske att två av våra tillfrågade lärare anser att ämnet sex och samlevnads är tabu, och att detta kan vara en anledning till att dessa lärare inte ville ställa upp i studien. Det kan också vara så att lärare inte anser sig vara tillräckligt kompetenta i ämnet sex och samlevnad. Brist på kunskap kan leda till utebliven undervisning och därför vill en del pedagoger ej medverka i studien då dessa anser sig ha brister. Vi hade vid vårt mailutskick en lärare som svarade oss att "denne inte kunde delta eftersom att hen ej undervisar i NO". Vid detta svar förklarade vi att sex och samlevnad finns som kunskapskrav i ett flertal ämnen, då ändrade vederbörande sig och deltog i vår studie.

Till följd av att vår studie endast har sex informanter kan dess trovärdighet ifrågasättas. Lärarna som valt att delta i denna studie anser att ämnet sex och samlevnad bör få mer uppmärksamhet, detta eftersom de anser att ämnet är betydelsefullt för dagens elever. Detta kan göra att vårt resultat blir missvisande. Eftersom vi valt att arbeta efter en kvalitativ metod anser vi att ovanstående ej ska påverka vår studie. Tyvärr känns det som att olika skolor värderar arbetet med sex och samlevnad olika. Det är ett övergripande ämne som inte prioriteras på det sätt det skulle behövas. En del lärare verkar också ha missat att det genomsyrar alla ämne samt att det är en stor del av värdegrundsarbetet. Värdegrundsarbetet är

alla lärares ansvar och ingen kan fransäga sig detta. Att kunskapsområdet finns i flertalet ämnen och inte endast är enstaka lärares uppdrag framhåller även Skolinspektionen (2018). Vid vår sammanställning av våra resultat upptäckte även vi att ovanstående är problematiskt och kom fram till att rektorns styrning är betydelsefull. Rektorn är den som kan avsätta tid till lärarna för exempelvis kollegialt lärande inom området.

6.1 Framtiden

Eftersom sex och samlevnad är ett komplext område och ständigt föränderligt bör kunskapsområdet därmed få en högre status i skolan. Med vår studie har vi sett att lärarna har goda metoder som de använder i undervisningen kring sex och samlevnad. Men det finns även en del faktorer som behövs förbättras, som exempelvis rektorns ansvar. Glädjande nyheter som vi fått ta del av är att Skolverket har tilldelats 50 miljoner kronor av regeringen som ska gå till utvecklingen inom området sex och samlevnad i skolor och annan pedagogisk verksamhet (Regeringskansliet, 2018). Dessa pengar ska bland annat ge kompetensutveckling till skolpersonal inom sex och samlevnad och på så vis stärka skolan i sitt arbete mot att främja demokratiska medborgare. Detta stadsbidrag har blivit beviljat 2018, vilket vi anser är ett steg i rätt riktning. En uppföljning på dessa bidrag och dess inverkan hade varit intressant att studera. Syftet med studien skulle då vara att se hur, eller om, dessa bidrag kommit till nytta. Avslutningsvis kan vi utifrån resultatet av vår studie se att ett sex- och samlevnadslyft i skolan hade varit att önska. Detta är något som alla våra informanter överens om.

Ja det skulle det behövas. (sades med eftertryck) Och kanske även i de låga åldrarna. Kanske inte sex men det finns annat som just det här med att det "är min kropp". Ehh det e sååå många barn som blir utsatta. Jag har jobbat i femton år och jag har varit med om..just det här (tagen, drar ett djupt andetag) man upptäcker att barnen är (djupt andetag, paus...) utnyttjade. (lång paus.) Och sen svenska rättssystemet det är en annan fråga. Det måste också ändras för det är inte ofta..ehhh..(paus) Barnen känner sig förrådda. För dom berättar för dom vill ha hjälp men så får dom ingen hjälp.

Lärare 1

Ja jag tror det är viktigt att alla pratar om det eftersom jag tyvärr inte tror att alla lärare gör det. [...] Så ja absolut, helt klart. Där ingår ju så mycket, i sex- och samlevnad. Man tror kanske bara att det är typ kroppen och hur man gör barn och allt det. Man missar eller tänker inte på allt det andra som faktiskt ingår.

Lärare 2

Ja. Det har jag själv faktiskt funderat på. Det är verkligen på tiden. Ja vi har ju haft mattelyft och läsluft så varför inte?

Lärare 6

7. REFERENSER

7.1 Muntliga källor

Intervjuer med lärare på skolor i södra Sverige, arbetande i grundskolans år 4-6.

- Lärare 1, intervju 2019-04-23
- Lärare 2, intervju 2019-04-23
- Lärare 3, intervju 2019-04-25
- Lärare 4, intervju 2019-04-25
- Lärare 5, intervju 2019-05-10
- Lärare 6, intervju 2019-05-10

7.2 Litteratur

Brade, Lovise., Engström, Carolina., Sörensdotter, Renita., Wiktorsson, Pär. 2008. *I normens öga- metoder för en normbrytande undervisning*, Stockholm: 08-tryck

Bryman, Alan. 2018. *Samhällsvetenskapliga metoder*, 3:e uppl. Stockholm: Liber

Bäckman, Maria. 2003. *Kön och känsla: samlevnadsundervisning och ungdomars tankar om sexualitet*. Stockholm: Makadam förlag.

Centerwall, Erik. 2005. Obligatorisk sexualundervisning: perspektiv på tre handledningar. I A, Nilsson (Red) *Hela livet 50 år med sex- och samlevnadsundervisning*. Stockholm: Axelsson & Häggström.

Centerwall, Erik. 2005. Att tala om sexualitet och samlevnad i förskolan. I A, Nilsson. (Red) *Hela livet 50 år med sex- och samlevnadsundervisning*. Stockholm: Axelsson & Häggström.

Dalen, Monica. 2015. *Intervju som metod*. 2. uppl. Malmö: Gleerups utbildning.

Denscombe, Martyn. 2009. *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.

Forsberg, Margareta. 2005. *Brunetter och Blondiner: Om ungdom och sexualitet i det mångkulturella Sverige*. Göteborg.

Forsberg, Margareta. 2006. *Ungdomar och sexualitet: En forskningsöversikt 2005*. Stockholm

Lundgren, P Ulf., Säljö, Roger., Liberg, Caroline. 2014. *Lärande, skola, bildning. Grundbok för lärare*. Stockholm: Natur & Kultur.

Martinsson, Lena & Reimers, Eva (Red.). 2008. *Skola i normer*. Malmö: Gleerup

Nordenmark, Love. 2011. *Sex och samlevnad i skolan*. Norge: Nordstedts.

Røthing, Åse och Bang Svendsen, Stine Helena. 2011. *Sex och samlevnad: perspektiv på undervisning*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Skolinspektionen. 2018. *Sex- och samlevnadsundervisning: granskningsrapport*.

Skolverket. 2018. *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011: reviderad 2018*. Stockholm: Skolverket.

Språkrådet. 2008. *Svenska skrivregler*. Solna: Liber AB.

Säljö, Roger. 2000. *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Bokförlaget Prisma.

Trost, Jan. 2005. *Kvalitativa intervjuer*. 3. uppl. Lund: Studentlitteratur.

7.3 Elektroniska referenser

Europarådet. 2016. *Undervisa om kontroversiella frågor genom utbildning i demokratiskt medborgarskap och mänskliga rättigheter*. PDF [Hämtad 2019-05-01]

Goldman, Juliette D. G. 2010. The new sexuality education curriculum for Queensland Primary schools. I *Sex Education: Sexuality, Society and Learning*. Volym 10, nr. 1: 47–66. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14681810903491370#.VKW4q1oVxfg> [Hämtad 2019-01-18]

Olsson, Hans. 2010. Metoder i sexualundervisning. Hämtat från RFSU.se: <http://www.rfsu.se/Bildbank/Dokument/Method-Handledning/Metoder-RFSU-2010.pdf?epslanguage> [Hämtad 2018-12-12]

Nationalencyklopedin <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/me-too-rörelsen> [Hämtad 2018-12-19]

Nationalencyklopedin <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/norm> [Hämtad 2019-05-13]

Nilsson, Agneta. 2005. Pedagogik och retorik bör gifta sig med varandra. I *Hela livet: 50 år med sex- och samlevnadsundervisning*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling. <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2081> [Hämtad 2018-12-12]

Regeringskansliet [50-miljoner-kronor-mot-sexuella-trakasserier-i-skolan--sa-ska-pengarna-anvandas](#) [Hämtad 2018-12-14]

RFSU Riksförbundet för sexuell upplysning, *Sex i skolan*, 2013 [sex-i-skolan.pdf](#) [Hämtad 2018-12-19]

Simonsson, Nathalie. 2018. <https://lararnastidning.se/lar-ut-sex-och-samlevnad-redan-i-ettan/> [Hämtad 2018-12-19]

Skolverket. 2009. *Diskriminerad, trakasserad, kränkt?*

https://www.skolverket.se/sitevision/proxy/publikationer/svid12_5dfce44715d35a5cdfa2899/55935574/wtpub/ws/skolbok/wpubext/trycksak/Blob/pdf2164.pdf?k=2164

[Hämtad 2018-12-21]

Skolverket. 2014. *Sex- och samlevnadsundervisning i grundskolans tidigare år:*

jämställdhet, sexualitet och relationer i ämnesundervisning: årskurserna 1-6. Stockholm:

Skolverket. <https://www.skolverket.se/publikationsserier/stodmaterial/2014/sex--och-samlevnadsundervisning-i-grundskolans-tidigare-ar?id=3360> [Hämtad: 2019-05-20]

Skolverket. 1969. *Läroplan för grundskolan.*

https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/30902/1/gupea_2077_30902_1.pdf

[Hämtad 2019-01-06]

Skolverket. 1980. *Mål och riktlinjer för grundskolan.*

https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/30910/1/gupea_2077_30910_1.pdf

[Hämtad 2019-01-06]

Skolverket. 1994. *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo 94.* <http://ncm.gu.se/media/kursplaner/grund/Lpo94.pdf>

[Hämtad 2019-01-06]

Tenfält, Torbjörn. 2017. <https://lararnastidning.se/dags-att-lyfta-sex-och-samlevnad/>

[Hämtad 2018-12-19]

Wallin, Anita., Bengtsdotter Katz, Viktoria., Hermansson Adler, Magnus., Katz, Olle.,

Lustig, Florentina & West, Eva. 2011. *Undervisning i sex och samlevnad – ett idématerial.*

[Hämtad 2019- 01-03]

8. BILAGOR

Bilaga 1

Bilaga 2

INTERVJUGUIDE

Namn:

Kön:

Arbetsplats:

Öppningsfrågor:

Vilka ämnen undervisar du i din anställning som du har idag?

Hur länge har du arbetat som lärare?

Huvudfrågor:

Hur har ni arbetat på skolan med sex- och samlevnadsområdet under de senaste åren?

- Temadagar?
- Ämnesöverskridande?

Hur ser fördelningen i ämnet ut på er skola kring sex- och samlevnadsundervisningen?

- Finns det en gemensam plan?
- Jobbas den fram av rektorn? Eller: Jobbas den fram av arbetslagen?
- Följs arbetet upp och utvärderas?

Vad upplever du att eleverna behöver få undervisning om inom sex och samlevnad?

Vad upplever du att eleverna *vill* få undervisning om i sex och samlevnad?

- Hur hade du i undervisningen velat behandlat dessa frågor?

Hur tänker du kring kontroversiella frågor som till exempel HBTQ-frågor, normer osv?

- Hur hanterar du frågor som dessa när de dyker upp?
- Mångkulturellt klassrum?
- Rädsla för föräldrarna?
- Upplever du att du har kunskaper att bemöta elevernas frågor?

Vad önskar ni att ni hade fått med er ytterligare från lärarutbildningen när det handlar om undervisning i sex- och samlevnad?

- Både didaktiskt och ämnesdidaktiskt?

Vilka är de bästa metoderna, enligt dig, för att du ska lyckas i din undervisning?

- När känner du dig nöjd?
- *Exempelvis:* ha uppstyrda lektioner? Fånga frågan i flykten? Ha inbjudna experter? Grupparbete? Kollegor som kan stötta?

Hur ofta får ni kompetensutveckling kring sex och samlevnad?

Om lärarna hade obegränsat med resurser, hur skulle ni då vilka arbeta med sex- och samlevnadsundervisningen?

Avslutningsfrågor:

Vill du lägga till något som vi kan ha missat?

Finns det något du anser är viktigt att vi tar med oss ytterligare?

Vill du förtydliga något i dina tidigare svar?

Bilaga 3

Brev till legitimerade lärare i grundskolans årskurs 4-6

Hej,

Vi är två lärarstudenter som läser vår sista termin på Kristianstad Högskola till grundskolelärare i årskurs 4-6. Under de kommande tio veckor kommer vi slutföra vårt examensarbete och behöver er hjälp. Syftet med denna studie är att främst undersöka vilka faktorer som påverkar lärarnas arbete när de undervisar i ämnet sex- och samlevnad i grundskolans årskurs 4-6, samt vad de önskar för utveckling inom ämnet. Skolinspektionen (2018) har utfört en kvalitetsgranskning inom området som framhåller att undervisningen i sex- och samlevnad på mellanstadiet brister på flertalet punkter.

Med arbetet vill vi kunna bidra till en positiv förändring för både lärare och elever i Sveriges skolor så att vi tillsammans kan skapa en god och likvärdig grund att stå på för att utveckla vårt samhälle framåt.

Vi önskar därför att få intervjua dig kring ovanstående för att få ta del av dina tankar och funderingar. Tiden för intervjun kommer att ta runt 45 minuter och vi kommer ut till dig på din skola. Eftersom sex- och samlevnadsundervisning är ett övergripande ämne, som även ryms i värdegrunden, är vi i denna studie intresserade av lärare med olika ämnesbakgrund.

I vår undersökning kommer vi ta personligt ansvar för de handlingar som vi utför under forskningens genomförande. Alla insamlade data kommer att behandlas konfidentiellt och de personnamn som förekommer i vår studie kommer att vara fingerade. Vi kommer vända oss till skolor inom ett begränsat område i södra Sverige. Ni tillfrågade kan avstå från deltagande, vilket vi kommer att respektera. Vi kommer även att ta hjälp av Vetenskapsrådets *God forskningssed* för att all empiri ska bli korrekt hanterad. Materialet kommer endast att användas för studiens syfte. Har ni några frågor angående studien, då går det självklart bra att ringa eller maila oss.

Vi hoppas att Ni vill medverka och att vi kan planera in en träff under veckorna som följer, dock senast v.17. Maila förslag på tider som passar er. Vi lovar trevliga samtal och god fika.

Med vänliga hälsningar,

Gina Straise Müllern & Julia Persson

Gina Straise Müllern

ginastraise@gmail.com

0739-32 32 33

Julia Persson

persson.julia@icloud.com

0768-34 09 29